

Ulus'tan Samanpazarı'na Anafartalar Caddesi'nin Öyküsü *

Güven Dinçer

Anafartalar Caddesi (1927)

ik Davetli bir yazıdır.

* Ailem eski Ankaralıdır. İstiklâl İlkokulu, Cebeci Ortaokulu, Gazi Lisesi ve Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki öğrencilik yıllarımdan hemen tamamı Samanpazarı'ndaki evimizde geçti. Bu yazının ana kaynağı, 1944-1955 yıllarına ait anı ve gözlemlerdir.

Anafartalar Caddesi'nin Başlangıcı ve Cumhuriyet'in Kalbi Ulus Meydanı

Ulus Meydanı'nın Doğuşu

Ulus Meydanı, Ankara'nın ilk ve en önemli meydanıdır. Ankara'nın en eski siyasal, idari ve sosyal yaşam alanıdır.

Ankara'nın Etlik, Keçiören ve İstasyon'a doğru olan eski yolları ile Cumhuriyet'in başında Ulus'tan Yenişehir'e doğru açılmaya başlayan Atatürk Bulvarı'nın, Samanpazarı'na doğru yeni açılan ve yapılanan Anafartalar Caddesi'nin başlangıcı, Ulus Meydanı'dır.

Ulus, Cumhuriyet öncesinde Hacı Bayram, Zincirli Cami ve Kuyulu Cami gibi önemli dinsel yapılar ile tarihî Hükümet Konağı (1897) ve postanesi gibi devlet kurumlarının ve Ankara'nın önemli yaşam merkezi ve konut alanları olan Aşağı Yüz'ün, Karaoğlan Çarşısı'nın bitişiğindedir.

Ulus Meydanı'nın oluşumu ve meydanın yer aldığı alanın dört bir yanındaki Taşhan (1886-1888), Dârülmuallimin (Öğretmen Okulu) (Sultan Abdülhamit'in 25. Cülus yıldönümü dolayısıyla 1901 yılında yapıp, 1947 yılında yanan Millî Eğitim Bakanlığı), Millî Mücadele'de TBMM'nin açıldığı ve bir süre burada görev verdiği İttihat Terakki Kulübü binası (1915-1920) ile bugünkü 50. Yıl Çarşısı'nın yapıldığı yerde bulunan Millet Bahçesi'nin yapım tarihleri, 1880 sonrası döneme dayanır. Bunlara, Ulus'a 200 metre mesafede bulunan tarihî Sanat Okulu'nu da (1905) ekleyebiliriz.

İzmit-Ankara demiryolunun Aralık 1892'de Ankara'ya ulaşması ve hizmet vermeye başlaması ile Ulus bölgesinin, kentin istasyona en yakın yeri olması ve Ankara'nın ilk oteli Taşhan'ın, geleceğin meydanının en görkemli yerinde bulunması da bölgeye ayrı bir anlam kazandırdı.

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin açılarak Ankara'nın Millî Mücadele'nin merkezi ve Türkiye'nin başkenti olmasından sonra, Ulus bölgesinin bütün özellikleri daha da güçlü olarak ortaya çıktı. Ulus Meydanı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeniden düzenlenerek, meydanın etrafında ve çevresinde, Ulus Heykeli'ni de içeren yeni yapı ve ticari alanlar yapılarak, bölgeye yepyeni bir çehre kazandırıldı. Meydan, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, ulusal heyecanın sergilendiği ve yaşandığı bir kaynaktı.

Ankaralıları, önceleri Taşhan ve sonraları da Ulus ve Ulus Meydanı sözcüklerini yalnız Ulus'un merkezi için değil, bu merkezin çevresindeki idari, ticari ve yaşam alanlarının tümü için kullanırlar. Bu çevrenin, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki adı Taşhan (Palas) Otel'i'nden gelir. Taşhan 1888'de otel olarak inşa edildi ve yıkıldığı tarihe kadar Ankara'nın kent yaşamında önemli bir sosyal merkez niteliğini korudu. Taşhan 1930 tarihinde hazineye geçti ve 1935 yılında yıkılarak yerine 1937-1938 yıllarında, bugünkü Sümerbank binası yapıldı.

Ulus Meydanı (1955)

Cumhuriyetin ilk yıllarında Başkent Ankara'da kamusal ihtiyaçlar için gerekli olan bütün binalar ile sosyal ve kültürel tesislerin hemen çoğunun 1930'lu yıllara kadar olan dönemde, Atatürk Bulvarı üzerinde ve Ulus-Samanpazarı (İtfaiye Meydanı), Osmanlı Bankası, Vakıf Apartmanı ve Ankara Palas arasındaki bölgede yapıldığını görüyoruz. Ayrıca, Ulus Meydanı'nın ortasında Hâkimiyet-i Milliye Anıtı'nın 1927 yılında yapılmasıyla Ulus, Kuvay-i Milliye ve Kurtuluş Savaşı heyecanını ve ruhunu Ankara'nın kalbinde sembolleştirmiştir.

İmâlât-ı Harbiye'nin 1926'dan itibaren çalıştırdığı
Berliet marka şehir içi otobüsler (1927)

Diğer taraftan, Ankara'da Cumhuriyet döneminde kurulan kent içi ulaşım sistemi de Ulus'un Ankara'nın merkezi olmasını etkiledi. Ankara'da kent içi ulaşımı sağlayan otobüs sistemi Ulus Meydanı merkezli olarak kuruldu. Otobüs ve trolleybüs hatlarının başlangıç noktaları Ulus meydanıdır. Bu sistem ile Ankara'nın eski ve yeni bütün yerleşim alanları ile Keçiören, Etlük ve Dikmen gibi başlık alanlar ve Çubuk Barajı gibi mesire yerleri, Ulus Meydanı'na bağlandılar. Bu trafik ve ulaşım düzeni, uzun yıllar Ankara'nın kolay yaşanır bir kent olmasını sağladı.

Ulus Meydanı'nın Düzenlenişi, Eski Kent Dokusu ve Yeni Yapılaşmalar

İlk imar çalışmaları, -bugünkü anlamda bir imar planına dayanılarak yapılmış olmasalar da- Ankara'nın kent yöneticileri ile Hükümetin birlikte düzenlediği ilkeler ve hedefler çerçevesinde gerçekleştirildi. O günlerdeki imar çabaları gözden geçirildiğinde, kentin imarında şu ilkelerin uygulandığı gözlenebilir:

- Kentin yeni konut ve yönetim alanlarının bir bölümünün gelecekte yeni kurulan Yenişehir'de yer alacağı ilkesi benimsendi,

- Ankara Belediyesi bugünkü Sıhhiye civarında 1926 yılında 405 adet evin yapımına başladı,

- Eski kentin ana yerleşim merkezleri ile önemli yaşam alanlarının Ulus Meydanı bağlantıları gerçekleştirildi:

- Demiryolunun gelişi sırasında tek şerit olarak yapılan Ulus-İstasyon yolu bulvar olarak düzenlendi.
- Ulus-Çankaya yolu-Atatürk Bulvarı
- Karaoğlan-Hacıbayram yolu
- Ulus-Samanpazarı arasındaki Anafartalar Caddesi
- Samanpazarı-İstasyon yolu
- Samanpazarı-Cebeci arasındaki Talatpaşa Bulvarı
- Adliye Sarayı-Numune Hastanesi yolu-Denizciler Caddesi

Kent içinde yeni yollar yapılırken, Başkent'in ihtiyacı olan anayasal kurumların hizmet vereceği binalar ve diğer kamu hizmet binalarının da yapımına başlandı: Türkiye Büyük Millet Meclisi (1924), Sayıştay (1925), Başbakanlık-Maliye Bakanlığı (1925), Adalet Sarayı (1926), Gazi ve Latife Numune Mektepleri (Atatürk İlkokulları) (1924), İsmet Paşa İlkokulu (1925), Çocuk Esirgeme Kurumu (1926), Numune Hastanesi (1924), Hukuk Fakültesi (1928), Dışişleri Bakanlığı (1927).

Yeni kurulan başkentte, yeni kent yaşamının gerektirdiği sosyal ve kültürel tesisler yapıldı: Ankara Palas (1928), Belvü Palas (1928), İkinci Vakıf Apartmanı (1930), Türk Ocağı-Halkevi (1930), Etnografya Müzesi (1927), Vakıf Evleri (7 adet) (1924).

Cumhuriyetin temel ekonomik kurumları için yeni ve görkemli binalar yapıldı: İş Bankası (1929), T.C. Ziraat Bankası (1929), Posta Sarayı (1925), Tekel Başmüdürlüğü Binası (1928)

Ayrıca, yeni kurulan Başkent Ankara yaşamının gerektirdiği ticari alanların da yapımına başlandı. 13/14 Eylül 1916 tarihindeki Hisarönü yangınında kent her anlamda büyük kayıplara uğramıştı. Yangında bine yakın konut ile buna yakın sayıda işyeri yandı. Ankara bu yaralarını kapamaya vakit bulamadan 18 Temmuz 1929 tarihindeki Tahtakale yangını ile kentin en önemli ticari alanlarından biri daha yok oldu. Ulus Meydanı ve çevresindeki ticari yapılaşmalar bu gerçekler içinde başladı.

Cumhuriyet döneminin başında Ulus Meydanı'ndaki ilk ticari yapılar, Öğretmen Okulu (1947'de yanan Millî Eğitim Bakanlığı)'nun Sümer-

bank'a bakan cephesinin önüne, özel idarece 1924 yılında yaptırılan beş dükkân ile özel kişilerce aynı yıllarda yapılan Kızılırmak Kiraathanesi ile ahşap İstanbul Oteli ve Pastanesidir. Bu dükkânlar ve binalar 1953 yılı istimlâklerinde yıkılmışlardır.

Bu yapılardan hemen sonra, (sonradan Şehir Bahçesi olan) Millet Bahçesi'nin Bulvar'a bakan yüzüne ve onun karşısındaki Öğretmen Okulu'nun önüne 1931-32'de Özel İdare tarafından yeni işyerleri yaptırıldı. Millet Bahçesi'nin önündeki işyerlerinin tam ortasına gösterişli bir giriş kapısı yapıldı ve çiçeklerle donatılan Şehir Bahçesi, bir park olarak düzenlendi.

İmar ve yapım çalışmaları sürerken, kentin bütününün imarını düzenleyecek olan imar planı için uluslararası bir yarışma açıldı. 1928 yılında açılan Ankara Şehri İmar Planı yarışması sonucunda, yarışmayı kazanan Prof. Dr. Hermann Jansen'in planı 1932 yılında uygulamaya konmuştur. 1932 yılından itibaren başlayan bu planlı dönemde, Ulus ve civarında ülkenin ve kentin ihtiyacı olan ekonomik kurumların yapımına devam edildi: Sümerbank (1938), Merkez Bankası (1933), Etibank (1936), Emlak Kredi Bankası (1934), İller Bankası (1937),

Bu arada, Türkiye'nin gelecekteki ekonomik yaşamında etkili olacak iki kurum daha kuruldu ve bunların binaları yapıldı: Ankara Ticaret Lisesi (1930) ve Ankara Sergievi (1934) (sonradan opera binası hâlini aldı).

Jansen Planı'ndan sonra, Ulus ve çevresinin ekonomik ve ticari hayatını etkileyecek en önemli imar ve yapım çalışması, Sanayi ve Posta Caddelerinin ve Rüzgârlı Sokağın açılmasıdır. Böylece, Atatürk Bulvarı ve Anafartalar Caddesi birbirine bağlanmıştır. Bulvar'a paralel olarak, Sümerbank'ın karşısından başlayan ve Posta Caddesi'ni keserek Gazi Lisesi'ne doğru devam eden Sanayi Caddesi de bu yapılaşmayla bütünleşerek kentin önemli bir ticari alanı olmuştur.

Posta Caddesi ve Sanayi Caddesi'nde, yeni kurulmakta olan başkent gereksinim duyduğu yapı malzemeleri ile teknik donanımları satan iş yerleri yoğunlaştılar. Ayrıca, Tahtakale yangın alanının Posta Caddesi ile Anafartalar Caddesi arasındaki bölümüne, Sulu Han karşısına 1937 yılında yaptırılan Ankara Hali, yiyecek ve içecek satan iş yerleri ile ihtisas çarşısı olarak gelişti ve bugünlere geldi.

Anafartalar Caddesi-Cumhuriyet Çarşısı

Anafartalar Caddesi'nin Anlamı

Anafartalar Caddesi, Millî Mücadele ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Ankara'nın kalbi olan Ulus Meydanı ile kentin en önemli yerleşim ve yaşam alanlarından biri olan Samanpazarı'nı birleştiren ve bütünleştiren Uzun Çarşı'nın adıdır. Cadde, aynı zamanda Aşağı Yüz'ü (Taşhan, Hacı Bayram, Tabakhâne ve civarı) ve Yukarı Yüz'ü (Denizciler Caddesi civarı, Samanpazarı, Yahudi Mahallesi, Hacımusa, Koyunpazarı, İki Şerefeli, Ulucanlar ve Öksüzce mahallesini) birleştiren anayoldur. Ulus Meydanı'ndan Samanpazarı'na kadar yaklaşık bir buçuk kilometre uzunluğunda olan Cadde, Ulus Meydanı'ndaki anıttan başlayarak, Ankara Kalesi yönünde Zincirli Cami, Karaoğlan-Hacıbayram kavşağını takiben, Eski Belediye-Bent Deresi Kavşağı'nda doksan derecelik bir açı yaparak ve sağa kıvrılarak Posta Caddesi kavşağı ve Çıkırıçılar Yokuşu başlangıcından sonra, Eski Adliye Sarayı, Denizciler Caddesi Kavşağı, Atatürk İlkokulları, Çocuk Esirgeme Kurumu ve biraz ileride Kurşunlu Cami'yi geçtikten sonra Samanpazarı'nda sona erer.

Anafartalar Caddesi'nin adı, Ankara'da Cumhuriyet döneminde verilen (ve bazıları Kurtuluş Savaşı zaferlerine gönderme yapan) diğer semt, bulvar, cadde, sokak ve okul adları gibi, Çanakkale Savaşı'nda Mustafa Kemal'in kumandasındaki Türk ordusunun Gelibolu yarımadasında kazandığı zaferlerden birinin ismidir.

Anafartalar Caddesi'nin Yapımı

Anafartalar Caddesi'nin yapımı ve çarşının oluşumu, Millî Mücadele'nin kazanılmasından hemen sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayan bir düşünce ve uygulama sürecidir.

Ulus Meydanı'ndan Samanpazarı'na kadar Anafartalar Caddesi'nin iki yanında yer alan bütün binalar, Cumhuriyet dönemi yapılarıdır.

Anafartalar Caddesi'ndeki tüm yapılar, yapıldıkları dönemin mimarlık anlayışını ve izlerini taşırlar. Cadde'nin Hacıbayram kavşağından Samanpazarı'na kadar olan bölümünde yer alan binaların tamamı 1940'lı yıllara kadar olan dönemde yapılmıştır. 1947-50 yılları arasında yapılan

eski belediye binası dışında, sonradan yapılan bina pek azdır. Ulus-Hacıbayram kavşağı arasındaki binalar ise 1955 Ulus istimlaklerinden sonra yapılan binalardır.

Anafartalar Caddesi'nin yapımına başlanması, başkent Ankara'nın imarına ilişkin çalışmaların öncüsüdür. Cadde, Ankara'nın bütününe kapsayan imar çalışmalarının henüz başlamadığı ve bu konuda çözüm arayışlarının olduğu bir döneme ait mevzi bir imar düzenlemesi ve uygulamasıdır.

Anafartalar Caddesi, İkiz Okullar (Numune Mektepleri) (1924)

Cadde'nin yapımı ile ilgili en sağlam ve temel bilgi, 1924 tarihli Müdafaa-i Milliye Harita Dairesi'nce hazırlanan Ankara Şehir Haritası'dır. Bu harita, kentin Cumhuriyet'çe devralınan eski dokusu ve 1916 Hisarönü yangın alanı ile birlikte yeni imar uygulamalarının ipuçlarını vermektedir:

- Haritada, geleceğin Anafartalar Caddesi, eski dokunun devamı gibi adeta bir yol istikamet planı veya ham yol olarak görünmektedir,
- 1953-60 arasında gerçekleştirilen büyük istimlâklere kadar Ulus Meydanı'ndan Karaoğlan'a (Hacı Bayram kavşağı) kadar olan bölüm, eski yolun genişletilmesi sonucu oluşmuştur,

- Anafartalar Caddesi'nin açılması düşüncesine paralel olarak, cadde üzerinde yer alacak iki önemli kamu yapısı olan Atatürk ilkokulları ile Adalet Sarayı'nın yerleri haritada belirlenmiştir,

- Bentderesi kavşağından Çıkıkçılar Yokuşu başlangıcına kadar olan bölümün hisar tarafı, caddenin planlanması ve yapılaşmasıyla birlikte oluşmuş ve yapılaşması 1927 yılında tamamlanmıştır. Zira bu bölüm, 1916 yangın alanı içindedir. Bu bölümün eski belediyeden Posta Caddesi kavşağına kadar olan kısmı da 1929 Tahtakale yangınından sonra belirlenmiş ve yapılaşmıştır. Bölüm, Belediye'den sonraki köşede yer alan Toygar Apartmanı'ndan Posta Caddesi köşesindeki Vakıf Hanı'na kadar uzanır.

- Anafartalar Caddesi'nin Bentderesi kavşağından Şengül Hamamı inişine kadar olan bölümünün tamamı, iki önemli yangından sonra boşalan eski dokunun yerinde oluşturulmuştur. Bu nedenle, yapılaşmalar hızlı bir şekilde ve kısa zamanda gerçekleşmişlerdir,

- Anafartalar Caddesi'nin Şengül Hamamı üstünden Karaoğlan Kavşağı'na kadar olan güzergâhını, kentin kadim Hanımpınar su yolu boyunca yapımının düşünülmüş ve gerçekleşmiş olması da ayrıca ilgi çekicidir.

Anafartalar Çarşısı'nın Oluşumu

Anafartalar Çarşısı'nın oluşumu dünden bugüne beş bölüm olarak ele alınabilir.

Ulus Meydanı'ndan Karaoğlan'a (Hacı Bayram Caddesi başlangıcı) kadar olan bölüm

Bu bölümde, Cumhuriyet yapıları sınırlı olup 1960'lı yılların başlangıcındaki istimlâklere kadar bölgenin eski karakteri korunmuştur. Buradaki Cumhuriyet dönemi yapıları; Öğretmen Okulu önündeki beş dükkân, Kızılırmak Kiraathanesi, İstanbul Pastanesi ve Oteli ile Sümerbank'tır.

Anafartalar Caddesi'nin Sümerbank tarafındaki Sümerbank-Zincirli Cami arası bölüm, 1960'lı yıllara kadar varlığını aynen korumuş ve bu tarihlerdeki istimlâklerle yıkılmıştır. Buradaki iş yerleri arasında Cumhuriyet Yıldız Lokantası, Yeni Sinema ve fotoğrafçı hatırlanıyor. Ayrıca,

Sümerbank binasının altındaki Sümerbank yerli mallar pazarı ile Beykoz kundura mağazası, Ankaralıların belleğinde yer eden mekânlar arasındadır.

Zincirli Cami ile Hacıbayram Caddesi arasındaki eski Kuyulu Kahve ve Kuyulu Cami bölümü ise Cumhuriyet döneminin başlangıcındaki ilk istimlâkler sırasında yıkılmışlardı. Bu alanda 1940-1950 arasındaki yıllarda bazı iş hanları yapıldı.

Cadde'nin Sümerbank karşısında olan ve Meydan'ın köşesinden başlayarak Zafer Sokağı'na kadar olan bölümünde; Bulgurlu elektrik malzemeleri mağazası, Baklavacı Karagöz, Kızılırmak Kıraathanesi ile sanatçı ve fikir adamlarının oturdukları İstanbul Pastanesi vardı.

Zafer Sokağı ile Karaoğlan arası bölümdeki binalar ise, Cumhuriyet'in ilk yıllarından sonra zamanın ihtiyaçlarına göre ufak tefek bazı onarım ve eklemelerle birlikte, varlıklarını 1960 yılındaki istimlâklere kadar sürdürdüler. Bu bölümde Ankara'nın ünlü piyango bayii Mavi Gişe, bitişiğindeki Lostra Salonu, Bozacı Akman, Şekerci Meliha Turhan, Romeo Parfümeri, Üçel Oyuncak Pazarı, mandıra mamulleri satan ünlü Bursa Pazarı ile diğer birçok küçük işletme bulunuyordu.

Karaoğlan'dan Eski Belediye ve Bentderesi Kavşağı'na kadar olan bölüm

Bu bölümdeki binaların tamamı Cumhuriyet döneminde yapılmıştır. Hacıbayram Caddesi'nden Güvercin Sokak'a kadar olan bölüm, bugüne kadar aynen korunmuştur. Anafartalar-Hacıbayram Caddesi'nin köşesindeki Gima mağazası ile Kırtasiyeci Halil Naci Mihçoğlu, Atlas Kundura mağazaları, bu bölümün ünlü işyerleridir. Güvercin Sokağının girişinin diğer yanındaki Paket Postanesi ile Basın-Yayın binaları da bugüne kadar aynen korunmuşlardır. Bunların karşısında ve Bentderesi yönüne giden Hisar Caddesi ile Anafartalar Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunan ünlü Memurlar Kooperatifi binası, bölgenin unutulmaz alanlarından.

Karaoğlan Caddesi (Halil Naci Mihçioğlu'nun kırtasiye dükkânının önü) (1930'lar)

Hacıbayram Caddesi'nin karşısındaki Hatay Sokak ile Belediye arasında kalan bölüm ise Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılmış iki-üç katlı binalardır. Buradaki Onuncu Yıl Apartmanı ve mağazası ile lüks tuhafiye mağazası Almaç, hatırdaki kalan iş yerleridir. Bu bölüm, 1960 yılı istimlâklerinde yıkılmıştır.

Bölgenin nirengi noktası olan Belediye binasının yapımına 1947 yılında başlanmış, bina 1950 yılında tamamlanmıştır. Belediye binasının alt tarafında Kampsor mağazası ile bir büfe ve İstanbul Emniyet Sandığı Ankara Şubesi bulunuyordu. Belediye binasının Hal girişinde ve yan tarafında ise Ankara Belediyesi'nin nikâh salonu yer almaktaydı.

Bentderesi-Belediye Kavşağı'ndan, Çıkrıkçılar Kavşağı, Adliye-Denizciler Caddesi ayırımına kadar olan bölüm

Çarşı'nın Belediye ile karşısındaki Bentderesi kavşağı-Hisar Caddesi köşesinde bulunan memurlar kooperatifi mağazasından itibaren, Çocuk Esirgeme Kurumu'na kadar olan bölümü, Anafartalar Caddesi'nin en zengin ve pırıltılı bölümüdür. Buradaki binaların tamamının altındaki mağaza ve işyerleri kendi türünde en tanınmış ve itibar edilen ticarethanelerdi. Binaların üst katlarının çok azı ise konut olarak kullanılıyordu.

Büyük bir çoğunluğu, Adalet Sarayı'nın yakınlığı ve onun sağladığı hareket sebebiyle avukatlar tarafından tercih edilen yerlerdi. Ayrıca, hekimler ve tıbbî laboratuvarlar ile tüccar terziler ve her çeşit serbest meslek erbabının işyerleri de yine burada yer alıyordu.

Belediye ile Posta Caddesi arasında; Ünlü Rehber (lüks tuhafiye), Necati (manifatura, kumaş), 101 Çeşit ve Apa (Ayakkabı) mağazaları bulunuyordu. Anafartalar Caddesi-Posta Caddesi köşesindeki Vakıf Hanı'nın altındaki pasaj ise bir Kuyumcular Çarşısı'dır. Bu pasaj, bugüne kadar bu özelliğini korumuştur.

Bentderesi Kavşağı'ndaki Memurlar Kooperatifi binasından Çıkrıkçılar Yokuşu başına kadar olan alanda ise muhtelif işyerleri vardı. Burada, çeşitli ev aletleri satan Balıkçı Kardeşler mağazası ile Candarlar (billuriye-züccaciye) mağazası bulunuyordu. Posta Caddesi'nin çıkışının karşısında ise, yan yana pek çok kuyumcu dükkânı yer almaktaydı. Bunlardan en eskisi Kuyumcu Zeynel'di. Buradaki kuyumcular, bugün de değişen bir biçimde olsalar bile, yerlerindedir.

Posta Caddesi ile Anafartalar'ın birleştiği yerde ve Vakıf Han'ın karşısındaki Hanif Hanı'nın köşesinde, Balçılar tuhafiye mağazası bulunuyordu. Onun yanında İnci terlik ve patikçisi ile Güneş Kundura mağazası vardı.

Anafartalar Caddesi'nde, Çıkrıkçılar Yokuşu'nun başladığı yerdeki üçgen alan adeta Anafartalar'ın yan çarşılarının başlangıç noktası ve bir dağılım merkezidir. Çıkrıkçılar Yokuşu-Işıklar Caddesi ve Anafartalar Caddesi'ne paralel olarak uzanan Konya Sokak, çarşının bir parçası olarak adeta buradan başlarlar. Yokuşun tam başlangıcında yer alan Özçelikler manifatura ve döşeme, çeyiz mağazası ile meydanın adliye tarafında Ankara'nın en eski antika mağazası Antikite buradaydı.

Posta Caddesi ile Anafartalar Caddesi arasını Hanif Apartmanı'nın arkasından çaprazlama kesen sokak ve merdiven civarındaki Sulu Han duvarına dayalı oluşmuş Sobacılar Çarşısı da, Anafartalar Çarşısı'nın ilginç bir ihtisas çarşısıdır. Burada soba, kuzine, maltız, mangal ve her çeşit soba borusu yapılır ve satılırdı.

Anafartalar Caddesi'nin Adliye Sarayı karşısında yer alan ve Sobacılar Çarşısı merdiveni çıkışından Denizciler Caddesi başına kadar olan bölümü, Anafartalar Çarşısı'nın diğer bir pırıltılı yüzüydü. Burada terzi levazimatçıları ile Ortaç (ünlü tuhafiye mağazası-Philips radyoları bayii),

Ankara Pasta Salonu, Singer dikiş makineleri mağazası, Olimpiyat hazır giyim mağazası, Foto Aile, nota ve müzik aletleri de satan bir kırtasiyeci ve Ankara'nın sembollerinden olan kolonyacı Eyüp Sabri Tuncer'in işyeri vardı. Denizciler Caddesi'nin köşesinde ise bir örücü ile resmî şapka imalatçısı ve satıcısı (asker, polis ve öğrenci gibi) yer alıyordu.

Adliye Sarayı-Denizciler Caddesi Kavşağı'ndan Samanpazarı'na kadar olan bölüm

Denizciler Caddesi girişi ile Anafartalar Caddesi arasındaki köşede bulunan Hasan Bey Apartmanı'nın altında genelde tuhafiye türünde iş yapan mağazalar vardı. Bunun yanındaki Çocuk Esirgeme Kurumu Apartmanı'nda ise Ankara'nın ünlü hekimlerinin muayenehaneleri vardı. Apartmanın altında ise ünlü Foto Rıdvan (Kırmacı)'ın stüdyosu ve Mehmet Naci Akseki'nin kırtasiye mağazası ile Sus Sineması'nın girişi bulunuyordu. Bundan sonra Şengül Hamamı'na inen ve Anafartalar Caddesi'ni Denizciler Caddesi'ne bağlayan merdivenlerle Acıçeşme Sokağı'na kadar olan bölümde ise iki katlı ve uzun bir bina olan Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi bulunuyordu. Binanın arka tarafında da Ankara'nın ilk çocuk parkı olan Himaye-i Etfal parkı bulunuyordu.

Merdivenle Samanpazarı arasında isimleri hatırdaki kalan işyerleri ise, Sümerler tuhafiye mağazası ile Akar ve Akalın pastaneleridir.

Anafartalar Caddesi'nin Adliye Sarayı'ndan itibaren Samanpazarı'na kadar olan bölümde yer alan Atatürk İlkokulları'nın altındaki mağazalar, 1950 yılından hemen önce Özel İdare tarafından yaptırıldılar. Buradaki ticarethaneler, bugün de benzer nitelikte ve manifatura-tuhafiye ve hazır elbise türünde iş yapmaktadırlar.

1928 de Himayei Etfalin şekkat abideleri

Himay-i Etfal önünde 23 Nisan bayramı kutlaması (1928)

Özetlemek gerekirse, Anafartalar Caddesi'nin önemli özelliği, caddenin orta bölümünde yer alan Adliye Sarayı ile Ulus Meydanı arasındaki bölümün bir yaşam merkezi ve kentin belli başlı gezinti yeri olmasıdır. Bu bölge, her gün, adliyede, devlet dairelerinde işi olanlar ile alışveriş yapanlara özellikle akşamüstlerinde zarif bir gezi alanı ortamı yaşatmıştır. Buralarda yer alan işletmelerden bazılarına değinilen Caddenin önemli bir özelliği, kendine açılan cadde, sokak ve çevrede ihtisaslaşmış çeşitli yan çarşıların bulunmasıdır.¹

¹ Bu çarşılar ve ağırlıklı ihtisas alanları şöylece sıralanabilir: Oteller: Ulus civarı, Çankırı Caddesi (başlangıç bölümü), Sanayi Caddesi, Hergele Meydanı, Eğlence yerleri: Çankırı Caddesi (başlangıç bölümü), Lokantalar: Ulus civarı, Posta Caddesi, Hacıbayram civarı, Hergele Meydanı, Gıda Maddeleri: Hal, Gıda Toptancıları: Hal, Ulucanlar, Koyunpazarı, Kale civarı, Mobil-yacılar: Işıklar Caddesi, Konya Sokak, Halıcular: Anafartalar Caddesi, Çıkrıkçılar Yokuşu, Işıklar Caddesi, Koyunpazarı, Ayakkabıcılar ve terlikçiler: Anafartalar Caddesi, Hatay Sokak, Kavafiye: Çıkrıkçılar Yokuşu, Çantaclar: Anafartalar Caddesi, Çıkrıkçılar Yokuşu, Manifatura-Kumaş: Çıkrıkçılar Yokuşu, Anafartalar Caddesi, Perde-döşeme: Konya Sokak, Çıkrıkçılar Yokuşu, Tuhafiye: Anafartalar Caddesi, Terzi levazımatı: Anafartalar Caddesi, Çıkrıkçılar Yokuşu, Bakırcılar ve Kalaycılar: Koyunpazarı, Saraçlar: Ulucanlar, Kavaflar Çarşısı, Semerciler: Ulucanlar, Çilingirler: Ulucanlar, Bıçakçılar: Koyunpazarı, Sobacılar: Sobacılar Sokağı (Anafartalar Caddesi yakını), Ekmek, pide, kelle, simit ve tava fırınları: Ulucanlar, Basın: Anafartalar, Rüzgârlı Sokak, Matbaalar ve çiftçiler: Rüzgârlı Sokak, Denizciler Caddesi, Hacıbayram civarı, Sahafılar: Anafartalar Caddesi, Denizciler Caddesi, Elektrik malzemesi: Anafartalar Caddesi,

Samanpazarı

Samanpazarı, sınırları kesin olarak çizilebilen idari bir bölge değildir. Eski Ankara'nın ortasında yer alan ve pek çok eski Ankara mahallesini, ticari alanlarını (çarşılar, pazarlar, hanlar) ve yaşam alanları ile tarihî eserleri (camiler, mescitler, çeşmeler, hamamlar, hastaneler, okullar ve parklar) içine alan bir bölgenin adıdır.

Geniş anlamda Samanpazarı, Kale önündeki Ekinpazarı ile Atpazarı'ndan başlayarak Adliye Sarayı ve Denizciler Caddesi'ne, 1980'li yıllarda yıkılan Esen Park'tan (bugünkü Altındağ Belediyesi) ve Hacettepe Hastanesi'nin ortasından geçip Erzurum Köprüsü'ne uzanan yol arasında kalan ve Tacettin Camii ve Hamamönü'ne kadar uzanan geniş konut alanları bulunan bölgeyi içine alır. Bu bölgede yer alan ve şimdiki Hacettepe Üniversitesi ile hastane ve sağlık tesislerinin bulunduğu yerdeki yerleşim alanları, 1960 yılında başlayan Hacettepe istimlakleri ile yıkılmıştır.

Dar anlamda Samanpazarı ise, bugünkü Altındağ Belediyesi binasının yapımı ile işlevini ve güzelliğini kaybeden meydan, park ve yakın çevresinin adıdır.

Samanpazarı adı, kentin ihtisas pazarlarının birinin adından gelir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında eski Ankara'nın yerleşim alanlarının bittiği bugünkü Ticaret Lisesi'nin bulunduğu yerden başlayarak, Hisarönü'ndeki meydana doğru sırasıyla yer alan; Arabapazarı, Odunpazarı, Samanpazarı, Koyunpazarı, Atpazarı ve Ekinpazarı gibi pazar yerlerinden birinin adıdır.

Belirtmek gerekir ki, bugünkü Samanpazarı meydanının içinde ve tam ortasında yer alan Altındağ Belediyesi'nin ismi, sadece idari bir isimdir. Bu isim, ne Altındağ Belediyesi'nin yüklendiği görevleri, ne de bölgenin Ankara içindeki tarihsel geçmişini ve işlevini ifade eder. Zira Altındağ Belediyesi, Cumhuriyet öncesi Ankara'sının; Ulus,

Konya Sokak, Kimyevi Maddeler: Posta Caddesi, Makine-teçhizat: Posta Caddesi, Sanayi Caddesi, İnşaat malzemesi: Sanayi Caddesi, Nalburiye: Sanayi Caddesi, Posta Caddesi, Mahrukat: Bentderesi, Otobüs garajı ve yazıhaneleri: Hergele Meydanı, İşhanları: Ulus civarı, Anafartalar Caddesi, Posta Caddesi, Işıklar Caddesi, Konya Sokak, Çıkrıkçılar Yokuşu, Pasajlar: Anafartalar Caddesi, Posta Caddesi.

Hacıbayram, Hisar, Hisarönü, Tahtakale, Hisar çevresi, Samanpazarı, Hamamönü gibi eski Ankara'nın bütünü ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan pek çok bina ve eserin bulunduğu tarihî alanda görev yapan bir belediyedir. Başka bir deyişle, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından gelen tarihî mirasın sahibi ve koruyucusudur.

Samanpazarı (1927)

Altındağ adı, Ankara'da 1930'lu yıllarda başlayan ve 1940'lı yıllarda hızlanan gecekondulaşma olgusunun ve ünlü gecekondu bölgesinin sembol ismidir. Kısacası, bu isim Ankara için hiçbir kültürel ve tarihî değeri ifade etmez.

Samanpazarı'nın Ankara için ifade ettiği değerse, kentin tarihî dokusunun merkezi olmasından ve de Cumhuriyet'in kalbi Ulus Meydanı'ndan başlayarak Samanpazarı'na kadar devam eden Cumhuriyet'in çarşısı Anafartalar Caddesi'nin bitiş noktasında yer alıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Ulus Meydanı ve çevresi, nasıl ki birbirlerini tamamlayan ticari ve sosyal alanlar bütünü ise, Samanpazarı ve çevresi de eski Ankara'nın ve Ankara yaşamının merkezidir. Sivil mimarisi, dinsel yapıları, ticari bölgeleri ve okulları ile eski Ankara'nın kalbidir.

Samanpazarı, bir anlamda, Ulus gibi önemli yol kavşağı ve kentin önemli yollarının başlangıç ve bitiş noktasıdır: Samanpazarı-Ulus: Anafartalar Caddesi, Samanpazarı-Opera Meydanı ve İstasyon yolu: Talatpaşa Bulvarı (Eski Mukaddem Caddesi), Koyunpazarı-Samanpazarı-Hamamönü yolu, Samanpazarı-Koyunpazarı-Ulucanlar yolu.

Ayrıca, Anafartalar Caddesi ile Numune Hastanesi ve Türk Ocağı'nı birleştiren Denizciler Caddesi de bölgenin canlı bir bölümüdür.

Samanpazarı Meydanı ile Esen Park'ın Oluşumu

Altındağ Belediyesi kurulup, bugün içinde görev yaptığı belediye binası yapıncaya kadar (yapım tarihi: 1987-1994) belediyenin bulunduğu yerde ve önündeki alanda Esen Park, Mukaddem Camii ve Samanpazarı Meydanı vardı. Bu meydan, 1930'lu yıllarda uygulanmaya başlayan Jansen Planı'na göre 1935-1940 yılları arasında yapılan istimlâkler ve yol çalışmaları neticesinde oluşmuştur.

Meydanın açılması ile Esen Park'ın yapımındaki temel etken, İstasyon'dan Samanpazarı'na doğru gelen ve oradan da Samanpazarı-Hamamönü ve Cebeci yönüne giden eski yolun, Talatpaşa Bulvarı'nın (ilk adı İnönü Bulvarı) yeni bir güzergâh belirlenerek yapılmasıdır. Daha öncesinde, İstasyon yönünden, Gureba Hastanesi (Numune Hastanesi) ve -Hasırcılar Geçidi/Kavşağı ile Hacettepe Hemşire Okulu'nun bulunduğu yerde bulunan ve sonrasında yıkılan- Mukaddem Camii'nin hemen yakınına doğru gelip, Hacımusa Camii-Hamamönü yönüne doğru giden ve tarihî "Eski Yol" olarak adlandırılan yol aynen korunarak, bu yolun üstünden ve ona paralel olarak geçen, kısmen mezarlık ve kısmen de konut alanları üzerinde yer alan Talatpaşa Bulvarı açıldı.

Ayrıca, Samanpazarı'nın Hamamönü, Numune Hastanesi ve Anafartalar Caddesi çıkışları da genişletilerek yeniden düzenlendi. Böylece, bu yol çıkışları arasında üçgen şeklinde büyük bir alan oluştu. Bu alanın Yenişehir'e bakan yüzüne Esen Park adı ile büyük bir park ve önüne (Zincirli Camii yönü) de büyük bir meydan yapıldı.

1950'li yıllara doğru, bir bölümü müzikli bahçe-açık hava gazinosu hâline getirilen bu güzel parkın ve yapının etrafı, zeminden 5-6 metre yükseklikteki granit duvarla çevrili güzel bir yeşil alandı. Parkın Yenişehir'e bakan yüzü, kot farkı nedeniyle 10 metre kadar yüksekte idi.

Parkın Samanpazarı Meydanı'na bakan yüzünde ve altında; şekerçi, kuruyemişçi, Kavaklıdere şaraphanesi ve Tekel ürünlerinin dağıtım deposu vardı. Cebeci'ye bakan yönündeki yeşil alanla park arasındaki Socony vakum benzin istasyonu ve İstasyon'a bakan yönünde ise Shell benzin istasyonu bulunuyordu. İstasyon'a bakan ve Shell benzinliğinin arasında kalan bölüm, birbirine merdivenle bağlanan iki kademe hâlinde planlanmıştı.

Esen Park adeta Cumhuriyet'in eski Ankara'ya bir armağanı idi. Park, önce gazinolaştırıldı, sonra alt tarafı, tek kademe belediye mezar salonu hâline getirildi. Daha sonra da, Altındağ Belediyesi binası yapılmak üzere parkın tamamı yıktırıldı. Sonuçta, Ankara, eski Ankara'dan yeni Ankara'ya doğru emsalsiz bir güzellik sergileyen seyir yerinden mahrum kaldı.

Samanpazarı ve Çevresindeki Ticari Alanlar

Samanpazarı Meydanı'nın etrafında ve Anafartalar Caddesi, Koyunpazarı, Hamamönü ve Numune Hastanesi-İstasyon yönüne doğru olan çıkışlarda, genelde günlük yaşama dönük birçok ticarethane vardı. Anafartalar Caddesi gelişinde, sağ tarafta Kurşunlu Camii'nin karşısından başlayarak şu ticarethaneler vardı: Saatçi Bekir Niyazi Erzincanlı, PTT, Merkez Eczanesi, kurukahveci, Tatlıcı Abdurrahman, Boğaziçi Kıraathanesi ve köşede mandıra mamulleri satan Bursa Pazarı.

Karşı sırada ise, Kurşunlu Camii'nden Meydan'a doğru şu işyerleri bulunuyordu: Kolacı, gömlekçi, lostra salonu ve Meydan'a bakan köşede eski bir Ankara hanı ve giriş kapısı yanında tütüncü ve gazete bayii.

Koyunpazarı çıkışının başlangıcı ve gazete bayiinin yanında, sırayla, Ege Eczanesi, balıkçı, kurukahveci, tuhafiyeci, ayakkabıcı vb.

Hamamönü'nden gelip, Esen Park'ın yanından Koyunpazarı'na çıkışta ise, kasap vb. ile bir yazlık sinema ile önünde Güven Çarşısı vardı.

Güven Çarşısı'nın önündeki meydandan Saraçlar-Kavaflar Çarşısı, Hisar'a giden çarşılar ile Ulucanlar Çarşısı başlardı.

Samanpazarı, etrafındaki eski dokudaki konut alanları, Koyunpazarı Kavaflar Çarşısı, Atpazarı, Kale civarındaki hanlar ve Ulucanlar Çarşısı ile kenti bağlayan bir merkez idi. Cebeci'den gelen otobüsler, Samanpazarı ve Anafartalar Caddesi üzerinden Ulus'a giderlerdi. Ayrıca, Samanpazarı-Ulus ve Samanpazarı-Bakanlıklar arasında da otobüs hatları vardı.

Meydanın etrafının istimlâki ile ortada meydan kalmadı. Geleneksel ticari ve sosyal yapı yıkıldı.

Samanpazarı ve Çevresindeki Sağlık Tesisleri ve Hastaneler

Numune Hastanesi, Cumhuriyet döneminde yapılan, uzun yıllar bütün ülkeye hizmet veren bir sağlık kurumudur. Hastane, bir anlamda, Cumhuriyet öncesinde aynı yerde hizmet veren Gureba Hastanesi'nin devamıdır. Bugünkü yapı grubunun yerinde, Cumhuriyet öncesinde iki büyük bina yer alıyordu. Biri hastane, diğeri de Vakıflar binası. Bu iki bina, Cumhuriyet döneminde, yeni yapılarla birlikte uzun yıllar hastane olarak hizmet verdiler. Sonrasında, bugünkü binaların yapımı için yıkıldılar.

Hamamönü'nde, Cebeci Ortaokulu'nun karşısında yer alan ve yapımı 1940 yılında biten, sonraları genişletilerek büyütülen Doğumevi de, Cumhuriyet Ankara'sının ikinci büyük sağlık tesisidir.

Samanpazarı ve Çevresindeki Okullar

Samanpazarı ve çevresinde, bir bölümü Cumhuriyet öncesi dönemden kalan pek çok öğrenim kurumu vardı. İlkokul, ortaokul, lise ve meslek okulu olarak hizmet veren bu kurumlar şunlardır:

- Cumhuriyet öncesinde yapılan binalarda öğretim yapanlar:

Samanpazarı ile Yahudi Mahallesi arasında yer alan ve daha sonra yıkılan İstiklâl, Albayrak ve Özel Işık ilkokulları, Tacettin Camii civarındaki Dumlupınar İlkokulu, Yeni Camii yakınındaki Sakarya İlkokulu (bu okul binalarının tamamı ahşap binalardı). Şengül Hamamı'nın yanında bulunan Kız Ortaokulu (1924 yılında Ankara Kız Lisesi olmuştur. 1938 yılında Ankara Kız Lisesi'nin yeni binası yapıldıktan sonra burası kız ortaokulu olarak hizmet vermeye devam etmiştir). Bugünkü Yüksek İhtisas Hastanesi'nin bulunduğu yerde yer alan ve 1895 yılından Cumhuriyet dönemine kadar hizmet veren Ankara İdadisi (Taş Mektep) (bu bina, Cumhuriyet döneminde, Ankara Erkek Lisesi olarak hizmet vermeye devam etmiştir. Erkek Lisesi, 1937 yılından itibaren Yenişehir'deki yeni binasına taşınmış ve Taş Mektep binası 1945 yılına kadar ortaokul olarak hizmet vermiş, daha sonraki tarihlerde, Numune Hastanesi'nin

bir pavyonu olarak inşasına başlanıp, 1964 yılında Yüksek İhtisas Hastanesi hâline gelen binanın yapımı için yıkılmıştır).

- Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan okullar:

Anafartalar Caddesi'ndeki Atatürk İlkokulları, Hisar yakınındaki Yeni Hayat İlkokulu, Kaba Küllük'teki Ulus İlkokulu, Hamamönü'ndeki İnönü İlkokulu, Kurtuluş Meydanı'ndaki Kurtuluş İlkokulu, Hamamönü Dört Yol yakınındaki İltekin İlkokulu, Kurtuluş Ortaokulu, Cebeci Ortaokulu, Gazi Lisesi (Hergele Meydanı), Ticaret Lisesi (Türk Ocağı-Halkevi karşıtı), Kız Lisesi (Etnografya Müzesi yanı) ve İsmetpaşa Kız Enstitüsü (Atatürk Bulvarı).

Ulus, Anafartalar Caddesi ve Samanpazarı'nın Ekonomik Gücünü ve Sosyal Pırlıtlısını Kaybetmesi

İstimlâk ve Yıkımlar

1935-1940 yıllarında ana karakteri şekillenen çarşı, her gün biraz daha gelişerek, harp sonrası yıllarına gelindi. 1945 ve onu takip eden yıllarda savaşın olumsuzlukları azaldı. Çarşı; çeşitlilik zenginlik ve canlılık yönünden yeni bir döneme girdi. Ulus ve Samanpazarı, çevresindeki ihtisas çarşıları ile birlikte 1953-1960 arasındaki istimlâklere kadar altın yıllarını yaşadılar. İstimlâkler, Anafartalar Caddesi'nin başlangıç ve bitiş noktaları olan Ulus Meydanı ile çevresinin ve Samanpazarı'nın hem ticari mekânını, hem de tarihsel ve sosyal atmosferini yok etti. Bu istimlâkler, şu şekilde gerçekleşti:

- Önce, 1950'li yıllara doğru Sümerbank'ın karşıtındaki ada istimlâk edildi. Buraya Ulus Çarşısı ve çok katlı büyük iş hanı yapıldı (1955-61). Ulus Anıtı, eski yerinden bu yeni yapı grubuna doğru kaydırıldı (1959-60).

- Daha sonra, karşıtındaki Şehir Bahçesi Çarşısı da, 1960'lı yıllarda yıkılarak buraya 1967 yılında 100. Yıl Çarşısı ve İş hanı yapıldı.

- Zincirli Camii karşıtında Karaoğlan kavşağına kadar yapılan 1960 sonrası istimlâklerle, 1967'de çok katlı Anafartalar Çarşısı ve yanına çok katlı iş merkezi yapıldı.

- Samanpazarı'nda 1959 yılında başlayan istimlâkler ve yıkımlarla, Esen Park altından geçen Talat Paşa Bulvarı ile bugünkü Hacettepe

Hastanesi'nin önünden geçen üniversitenin ana yoluna kadar olan konut alanları (Tacettin Camii'ne kadar) ortadan kalktı ve yok oldu.

- 1960'lı yılların başında, Ulucanlar Çarşısı istimlâk edilince, oraya, çirkin abidesi olan ve Ankara Hastanesi'ne kadar uzanan bugünkü yeni cadde yapıldı.

- 1985 yılından sonra da, Samanpazarı'nın ortasındaki Esen Park yıkılarak, yerine Altındağ Belediyesi binası yapıldı.

Ulus ve Samanpazarı çevresinde gerçekleşen istimlâklerin tamamı tarihî ve sosyal yapıyı yıkan gereksiz uygulamalardır. Çoğunlukla, kısa bir zaman aralığına sığdırılan istimlâk uygulamaları, eski Ankara'nın geleneksel yaşam kültürünü ve ticari yaşamını yok etti. Samanpazarı'ndan Hacettepe ve Tacettin Mahallesi'ne kadar uzanan istimlâklerde, tarihî önemi olan bütün bir alan ile tek tek birçok eski eser niteliğinde olan Ankara evi, içindeki yaşamla birlikte yok oldu. Bu evlerde, o yaşam kültürü içinde doğmuş ve bir ömür yaşamış olanlar, asırlar öncesinden bugüne gelen pek çok ev eşyasını ve araç-gereci, taşındıkları yeni semtlerdeki yeni evlerine götüremediler. Sahip oldukları kültürel varlıkları da tıpkı evleri gibi yok oldu.

İstimlâklerin ticari hayat üzerindeki etkileri daha çarpıcı oldu ve kendisini hemen gösterdi. Yıkılan ticari alanlarda iş yapan pek çok esnaf, sanatkâr ve işadamı, çarşının bütünlüğü içinde bir anlam ifade eden becerilerini halka sunacak yeni bir mekân bulamadılar. Uzun yılların tecrübesi ile elde edilen uzmanlık ve alışkanlıkları ile beraber, bir anda eridiler.

Çarşının Güç Kaybındaki İstimlâk Dışı Nedenler

30 yıl boyunca Ankara'nın tek büyük çarşısı olan ve Ulus Meydanı'ndan Samanpazarı'na kadar uzanan Anafartalar'ın, kentin büyümesi ve ihtiyaçlarının değişmesi sonucunda yeni sorunlarla karşılaşması kaçınılmazdı. Yenişehir ve Kızılay merkezinin gelişmesiyle, eski merkez-yeni merkez ikilemi doğdu ve eski merkez yeni merkezin baskısında kalarak köhneleşti.

Ulus ve Samanpazarı istimlâkleri ile bütünlüğü bozulan, zarafet, güzellik, zenginlik ve gücünü kaybeden Anafartalar Caddesi ve çevresindeki ticari düzendeki olumsuzlukların bir bölümü de, istimlâk öncesi döneme dayanan aşağıdaki nedenlerden kaynaklanmıştır.

Ankara'daki Gecekondulaşma Olgusunun Hız Kazanması

1940'lı yıllarda ve İkinci Dünya Harbi'nin sonunda, Türkiye'de önemli bir nüfus patlaması yaşandı. Küçük yerleşim birimlerinden ve kırsal alandan büyük şehirlere yoğun göç başladı. Ankara, kent olarak iç göç olayından fazlasıyla etkilendi. Çoğunluğu İç ve Orta Anadolu'dan olmak üzere büyük bir göç baskısına maruz kaldı. 1930'lu yıllarda, Ankara'nın geleneksel yaşam alanlarının kenarında başlayan düzensiz ve niteliksiz yapılaşma, zamanla kentsel bir yerleşime dönüştü; gecekondu semtleri oluştu. 1945'li yıllardan sonra gecekondu, artık büyük bir sosyal ve hukuksal kurum olarak kent yaşamında gerçeklik kazandı.

Ankara Kalesi'nin Altındağ'a bakan eteklerinde, Altındağ'ın çevresinde ve Telsizler ile Mamak ve Bentderesi vadileri, gecekondu bölgeleri olarak kent yaşamına katıldılar. Düşük gelir gruplarını temsil eden buralardaki gecekondu sakinleri; Ulus, Anafartalar Caddesi ve Samanpazarı çevresinin ticari hayatını etkilediler. Doğal olarak, çarşının klasik müşterilerinin yanında bu yeni semt sakinlerinin istemleri de çarşının yapısını etkiledi.

Ayrıca, Ankara'nın klasik yerleşim alanları olan eski Ankara'nın "Aşağı Yüz" ve "Yukarı Yüz" sakini eski Ankaralılar da daha çağdaş konutlar ve yaşam tarzı sunan; Cebeci, Yenışehir, Maltepe, Bahçelievler ve Yenimahalle gibi yeni semtlere taşındılar. Bunun sonucunda, üst gelir gruplarının önemli bölümü, ticari ihtiyaçlarını bu semtlerde beliren yeni ticari alanlardan karşıladılar.

Devlet Kurumlarının Ulus ve Çevresinden Kaçışı

Devlet kuruluşlarının Ulus ve çevresinden, önce Yenışehir'e ve daha sonra da Eskişehir Yolu ve çevresine taşınmaları ve kaçışları, 1950 yılından hemen sonra başladı. Başbakanlık bu konuda öncülük etti ve daha önce Maliye Bakanlığı ile birlikte kullandığı Vilayet Meydanı'ndaki binadan 1950 yılında Bakanlıklar'daki şimdiki binasına taşındı. Bundan sonra Cum-

huriyet'in temel siyasal, idari ve ekonomik kurumları birer birer Ulus'u ve eski yerleşim alanlarını terk ettiler.

Türkiye'nin ve Başkent'in temel kamu kurumlarının Ulus Meydanı ve çevresini terk etmeleri, Ulus ve Anafartalar Caddesi'ndeki ekonomik ve sosyal yapıyı ve yaşamı olumsuz etkiledi. Bu kurumlarda çalışan Başkent'in "kaymak tabakası", Ulus'tan koptu. Kamu çalışanlarının sayıları önemli ölçüde azaldı. Ayrıca, kamu kurumlarındaki işleri için Ulus'a gelip gidenler de bu çevreden uzaklaştılar.

Bütün bunların sonucunda, Ankara'nın sosyal yaşamında önemli bir yeri olan "akşamüstü turları", Adliye-Ulus arasındaki Anafartalar Caddesi'nden, Kızılay-Sıhhiye arasına kaydı.

Ankara'nın gözde otelleri ve yaşam merkezlerinden olan Ankara Palas ve Belvü Palas'ın elden çıkışı

Ankara Palas, Cumhuriyet'in getirdiği çağdaş yaşamın sembollerinden biridir. Cumhuriyet Ankara'sının kurulmasında ve kurumlaşmasında TBMM binası ile Ankara Palas'ın aynı anda yapılmalarının anlamı büyüktü.

TBMM, ulusa ait egemenliğin sembolüdür. Ankara Palas ise yeni bir yaşamın ve toplumun sembolü olmuştur.

Ankara'daki bütün fakülte ve yüksekokulların mezuniyet balolarında ve gecelerinde, gençlere adeta mezuniyet ödülü gibi tahsis edilen Ankara Palas'taki veda gecesi geleneği de, buranın anlamının başka bir göstergesidir.

Ulus ve çevresinin, Ankara'nın sosyal yaşamından pırlıltısını kaybederek çıkmasında, Ankara Palas'ın işlevini kaybetmesi önemli bir kilometre taşı olmuştur.

Ankara Palas'ın hemen yakınında olan ve onunla yaşıt, Mimar Kemalettin Bey'in eseri olan ünlü ve zarif Belvü Palas binası, Merkez Bankası'nca satın alınarak yıkıldı. Yerine, banka tarafından, bir Vandallık anıtı olarak, beton yığını bir hizmet binası yaptırıldı. Belvü Palas, Ankara'da maç yapan ünlü İstanbul takımlarının misafir edildikleri, anılarla dolu bir oteldi.

Şehir Bahçesi'nin ve TBMM Bahçesi'nin yok edilişi

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin açıldığı Ulus Meydanı'nda, İttihat ve Terakki binasının tam karşısındaki köşede yer alan ve bugünkü 100. Yıl Çarşısı ve İşhanı'nın yapıldığı yerde, Meşrutiyet döneminde kurulan Millet Bahçesi (Şehir

Bahçesi) bulunuyordu. Bu yeşil alan, 1926 yılına kadar aynen kaldı. Ulus Meydanı ve Millet Bahçesi, Millî Mücadele'nin ve Cumhuriyet'in ilk yıllarının heyecanını ve anılarını yaşadılar.

1955 yılında, daha önce yanan Millî Eğitim Bakanlığı (Öğretmen Okulu) binasının bina enkazı kaldırıldı ve önündeki dükkânlar da yıkılarak şimdiki Ulus Çarşısı'nın yapımına başlandı. İşyerleri yıkılan ticaret erbabı için Şehir Bahçesi'nde yeni işyerleri yapıldı. Yeni yapılan bu dükkânlar, 1970 yılında yıkılarak, buraya 100. Yıl Çarşısı ve İşhanı yapıldı.

1925 yılında yapılan TBMM yeni binası ile birlikte Ankara, yeni bir park ve bahçe de kazanmıştı. Meclis'in İstasyon ve İstanbul Caddesi'nin keşiştiği köşeye kadar olan geniş yerleşim alanı, halka açık bir park ve çiçek bahçesi olarak düzenlendi. Halk, bu güzel parka Meclis Bahçesi ismini verdi. Meclis Bahçesi'nin önemli bir kısmı, 1960 yılından sonra Yenimahalle yönüne giden dolmuş ve minibüs terminali hâline getirilerek yok edildi ve halktan koparıldı. Bu yanlış uygulama, sonradan, Kızılay'daki Güven Park için de kötü bir örnek oldu.

Yeni semtlerde semt çarşılarının kurulması ve alışveriş merkezlerinin yapılması

1930'lu yıllardan sonra Yenişehir'de, 1940'lı yıllarda Bahçelievler'de, 1950'li yıllardan sonra Yenimahalle'de yavaş yavaş semt çarşıları oluşmaya başladı. Bu gelişmelerle, kentin büyümesi ve Mamak, Keçiören, Etlük, Aydınlıkevler, Eskişehir Yolu, Konutkent, Çayyolu, Etimesgut, Sincan, Batıkent gibi yerleşim alanlarının kent yaşamına katılmaları sonucunda, kentin çeşitli yerlerinde yeni ticari alanlar ve çarşılar oluştu.

Özellikle 1990 yılından sonra Ankara'da hızla çoğalan ve gelişen alışveriş merkezleri (AVM'ler), kentin tüm ticari hayatını etkiler duruma geldi. AVM'lerin, şehircilik, imar ve trafik yönünden kente getirdikleri bütün olumsuzluklara ve sosyal sorunlara rağmen, kentte yaşayanlara sundukları kolaylıklar da bir gerçektir. Bu kolaylıklar, bilhassa ekonomik gelişme sonucunda ülkemizde otomobil sahibi olan orta halli aileler bakımından geçerlidir. AVM'ler, büyük ölçüde, sundukları otopark hizmeti sebebiyle tercih edilir hâle geldiler. Öte yandan, Anafartalar Caddesi, Ulus, Kızılay, Atatürk Bulvarı, Meşrutiyet, Necatibey ve Tunalı Hilmi gibi ünlü caddelerdeki eski ve zarif alışveriş alanlarının eski çekiciliklerini kaybetmeleri, bilhassa buralardaki otopark yokluğuna da dayanmaktadır.

Toplu taşıma sisteminin eksikliği ve yetersizliği ile kentin ulaşım planından yoksun oluşu

Cumhuriyet'in ilk yirmi beş yılında, Ankara'nın ekonomik ve ticari düzeni, Ulus ve Anafartalar Caddesi'ni temel alan bir anlayış içinde gelişti. Ulus Meydanı, Ankara'nın tek merkezi oldu. Belediye'nin, 1935 yılında Rusya'dan buğday karşılığı olarak aldığı ZIS marka 100 otobüsle kurduğu 12 hatlık kent içi ulaşım ağı sayesinde, Ankara'da uzun yıllar ulaşım sorunu yaşanmadı. Ancak ne var ki, kentin sürekli büyümesi göz önünde tutularak, toplu taşımanın yeni baştan düzenlenmesi gerekirken, bu alan ihmal edildi. Ulus ve Anafartalar Caddesi ile kentin diğer semtleri arasındaki ulaşım ağı geliştirilmedi. Bu yüzden, Ulus'un ve Anafartalar Caddesi'nin geleneksel müşterileri, bu çarşıdan yavaş yavaş çekildiler.

Güven Dinçer: 1934 yılında Ankara'da doğdu. Öğrenim ve çalışma hayatının tamamı Ankara'da geçti. 1953 yılında Ankara Gazi Lisesi'ni ve 1957 yılında da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1960 yılından 1990 yılına kadar Danıştay'da görev yaptı. 1970-1979 yıllarında Danıştay Savcılığı görevlerinde bulundu. 1979 yılında Danıştay Üyeliğine seçildi ve aynı zamanda Danıştay Genel Sekreterliği görevinde de bulundu. TODAİE'de ve Lahor'daki Pakistan Administrative Staff College'de Amme İdaresi Eğitimi programlarına katıldı. 1990 yılında Anayasa Mahkemesi Üyeliğine seçildi. 1999 yılında Anayasa Mahkemesi Başkan Vekilliğinden emekli oldu. Mesleki konularda yayımladığı çok sayıdaki kitap ve makalelerinin yanı sıra, Ankara ile ilgili çeşitli konularda kültürel çalışmalar yapmıştır. Kurucuları arasında olduğu Ankarahılar Vakfı'nın 2000-2004 yılları arasında başkanlığını yürütmüştür.